

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ ДИН ЭРКИНДИГИ ТУУРАЛУУ 2017-ЖЫЛДЫН ЭЛ АРАЛЫК ОТЧЕТУ

Кыскача сереп

Конституция динге ишенүү же ишенбөө эркиндигин кепилдейт жана диний топтордун диний жек көрүүчүлүктү тутандырган иш-аракеттерине тыюу салат. Конституцияда дин менен мамлекет ажыратылган, диний бирикмелерди саясий максаттар менен куугунтуктоого тыюу салынат.

Мыйзам бардык диний уюмдардын мамлекеттик органдарда катталуусун талап кылат жана катталбаган диний топтордун ишмердигине тыюу салат. Бийликтегилер 21ге жакын “диний багыттагы” топторду экстремисттик деп таап, алардын ишмердигине тыюу салуучу саясатты колдогон жана өткөн жылдагыдай эле жүздөгөн адамдарды “экстремисттик иштерге” катышкан деген айып менен камакка алган. Бийлик 2015-жылы Иегово күбөлөрүнүн жыйналышынын катышуучуларына кол салды деген айып менен милициянын кызматкерине каршы кылмыш ишин козгогон.

Парламенттик комитет 2009-жылкы дин тууралуу мыйзамга түзөтүүлөрдүн долбоорун жактырган, анда динге ишенүү эркиндигине кошумча чектөөлөр киргизилген, мисалы жалпы прозелитизмге тыюу салынган жана диний уюм болуп катталуу үчүн уюмдун мүчөлөрүнүн саны көбөйтүлгөн. Иеговонун күбөлөрү менен ахмадий мусулман жамааты мурдагыдай эле расмий диний уюм катары катталууда кыйынчылыктарга учураган, ошондой эле Иегово күбөлөрүнүн чогулуштарына бийлик тараптан кийлигишүүлөр болгон. Каттоодон өтпөгөн айрым бир топтордун өкүлдөрү өздөрүнүн сыйынуу жөрөлгөлөрүн мамлекеттин тоскоолдугу жок өткөрүп жаткандыктарын айтышкан. Бишкек шаардык соту бир журналистти төрт жылга кескен өкүмдү камакка отургузбастан эки жылга шарттуу кесүүгө алмаштырган, журналистке кыргыз элинин исламга чейинки каада-салттарын изилдеген китеп жазып, анда “дин арасындагы кастыкты тутантууга козуткан” деген айып тагылган. Дин иштери боюнча Мамлекеттик комиссия (ДИМК) коомдук көрүстөндөрдү диний ишенимине жараша бөлүү саясатын жарыялаган. Мусулман эмес диний азчылык өкүлдөрү жалпы көрүстөндөргө сөөк коюуда кыйынчылыктарга учурап жатат жана 2016-жылы бир окуя болгон, анда жергиликтүү тургундар менен имамдар протестант динин карманган аялдын сөөгүн жергиликтүү бийликтен эч каршылык жок эле эки жолу казып чыгарышкан деген маалымат тараган, ошондон улам ушундай бүтүмгө келишкен. Райондук сот эксгумацияга катышкан төрт айыпкерди шарттуу жазага кескен, бирок бийлик башка адамдарды куугунтукка алган эмес.

Кара-Суу райондук соту 2015-жылы Ош облусунда жашаган ахмадий мусулмандарына өлтүрүү аракетинде кол салган жана өлтүргөн деген кылмыш менен айыпталган 10 адамга жаза өкүмүн чыгарган. Бишкек шаардык соту 2015-жылы диний борбордун директорун өлтүрүү максатында кол салган деп айыпталган адамды 18 жылга түрмөгө кескен. Токмок шаарында белгисиз

Динге ишенүү эркиндиги тууралуу 2017-жылдын отчету

АКШнын Мамлекеттик департаменти • Демократия, адам укуктары жана эмгек боюнча Бюро

КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА

адамдар христиан чиркөөсүн кыйратып, вандализм актысын ишке ашырган. Бийлик Ислам университетине мамлекеттик лицензия ыйгарган, ал уруксат кагазын алган алгачкы исламий билим берүүчү институт болуп калды.

АКШнын элчиси менен Элчиликтин кызматкерлери мамлекеттик кызматкерлер менен экстремизмге каршы күрөшүү жана айрым бир диний топтордун ишмердүүлүгүн чектөө боюнча иш-чараларды талкуулоо багытында жолугушууларды өткөрүштү жана дин тууралуу мыйзамдагы өзгөртүүлөргө сунуштарды берген. Элчиликтин өкүлдөрү диний лидерлер менен, анын катарында азирети муфтийдин орунбасары жана Өкмөттүк эмес уюмдардын (НПО) өкүлдөрү менен толеранттуулук жана диний топтордун ишенимин сыйлоо боюнча талкууларды жүргүзүү максатында такай жолугушууларды өткөрүп турду. Элчилик жүзөгө ашырып жаткан долбоорлор, айрыкча жергиликтүү жаштарга багытталган программалар диний сабырдуулукка жана өз ара пикир алмашууга олуттуу маани берет.

I Бөлүм. Диний демография

АКШ Өкмөтүнүн маалыматы боюнча, Кыргыз Республикасынын жалпы калкынын саны 5,8 миллион адамды түзөт (2017-жылдын июль айына карата). Бийлик эсебине ылайык, калктын 90% мусулмандар, алардын басымдуу көпчүлүгү сунниттер. Шииттер 1 пайыздан азыраак. Ошондой эле мамлекеттик эсепте жок ахмадий мусулмандардын чакан жамааты бар, алардын саны эл аралык уюмдардын маалыматы боюнча 1000ге жакын. Өкмөттүн маалыматына ылайык, элдин 7% жакыны христиандар, алардын ичинде 3% православдар. Еврейлер, буддисттер, бахаилер жана башка багыттарга кошулбаган топтор калктын 3% түзөт.

Улуттук статистикалык комитеттин маалыматына ылайык, кыргыз улуту элдин болжол менен 73%, ал эми өзбек улуту 15% түзөт. Мисалы өзбек улутундагылар түштүктө көбүрөөк, түштүктөгү Ош шаарында калктын болжол менен жарымын өзбектер түзөт. Кыргыздар да, өзбектер да негизинен мусулман динин тутат, айыл жеринде да, шаар жеринде да ислам негизги дин катары тутулат. Орус улутундагылар болсо эң биринчи кезекте Орустун Православ чиркөөсүнө жана бир катар протестанттык конфессиялардын бирине карашат. Орустун Православ чиркөөсүнүн жана башка мусулман эмес топтордун мүчөлөрү негизинен ири шаарларда жашашат.

II Бөлүм. Дин эркиндигин мамлекет тарабынан урматтоонун абалы

Ченемдик-укуктук негиз

Конституция динге ишенүү жана дин тутуу эркиндигине, каалаган динин

КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА

тутуу же тутпоо укугуна, же эч кандай динди тутпоо же диний жана башка ишенимдерин кармануудан баш тартуу укугуна кепил болот. Конституция диний кастыкты тутандыруучу иш-аракеттерге тыюу салат. Конституция дин менен мамлекетти ажыратат.

Ал динге негизделген саясий партияларды түзүүгө жана диний топтордун саясий максаттарга умтулуусуна тыюу салат. Конституция кайсы бир динди мамлекеттик же милдеттүү дин катары кабыл алууга тыюу салат.

Дин тутуу эркиндиги тууралуу мыйзам ошондой эле бардык диндер жана диний жамааттар үчүн бирдей укуктарды камсыз кылат.

Мыйзам “бир конфессиянын динчилдерин экинчи бир конфессияга киргизүүгө багытталган туруктуу аракеттерге” (прозелитизм), “ар кандай мыйзамсыз дин жайылтуу ишмердүүлүккө” жана Дин иштери боюнча Мамлекеттик комиссиянын (ДИМК) каттоосунан өтпөгөн бирикмелердин миссионердик ишмердүүлүгүнө тыюу салат.

Мыйзам бардык диний бирикмелердин, алардын катарында диний мектептердин да ДИМКдан каттоодон өтүшүн талап кылат, Дин иштери боюнча мамлекеттик комиссия дин тууралуу мыйзамдардын жоболору сакталышына көзөмөл кылат жана жооп берет. Мыйзам каттоодон өтпөгөн диний топтордун ишмердигине тыюу салат. Каттоодон өтүү үчүн кайрылган бирикмелер каттоо тууралуу арызын, диний бирикменин уставын, негиздөөчү чогулуштун протоколун жана мүчөлөрдүн тизмесин бериши зарыл. Диний уюмдун ар бир конгрегациясы өзүнчө каттоодон өтүшү керек жана 200 дөн аз эмес мүчө-катышуучулары болушу зарыл. Чет элдик диний уюмдар ар жыл сайын ДИМКтан каттоодон өтүп турушу зарыл.

Эгерде диний уюмдардын ишмердүүлүгү мыйзам талаптарына жооп бербесе же мамлекеттин улуттук коопсуздугуна, социалдык стабилдүүлүгүнө, улут аралык же конфессия аралык тынчтыкка, коомдук тартипке, саламаттыкка же адеп-ахлактуулукка коркунуч келтире турган болсо ДИМК мындай уюмдарды каттабай коюу укугуна ээ. ДИМК эгерде бирикменин келечектеги ишмердүүлүгү диний багытта эмес экендигин аныктаса, ал уюмду каттоодон өткөрбөй же токтотуп коюуга укугу бар. Каттоодон өткөрбөй койгон арыздын ээлери кайрадан каттоодон өтүү үчүн арыз берүүгө же сотко арыз берүүгө укугу бар. Каттоодон өтпөгөн диний бирикмелер имарат жалдап, диний ишмердүүлүк жүргүзүүгө акысы жок. Тартипти бузгандыгы үчүн административдик жаза - 500 сом өлчөмүндө айып пул (7 \$) каралган.

ДИМКнын уруксатын алгандан кийин диний уюм каттоо процессин Юстиция министрлигинде аяктайт, ал жактан юридикалык тараптын статусун алат, бул

КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА

менчикке ээ болууга, банк эсебин ачууга жана башка келишимде көрсөтүлгөн ишмердүүлүгүн жүзөгө ашырууга жол берет.

Уюм Юстиция министрлигине арыз менен кайрылат, арызда административдик түзүлүшү, башкармалыктын тизмеси жана негиздөөчүлөрдүн тизмеси аныкталган уставы кошо тиркелет. Эгерде диний уюм коммерциялык ишмердүүлүк менен алектенсе салык төлөөсү тийиш.

Мыйзам боюнча диний уюмдарга коммерциялык эмес уюм деген статус берилип, диний ишмердүүлүгү үчүн салык төлөөдөн бошотулат.

Эгерде ДИМК уюмдун ишмердүүлүгү мыйзамдын талаптарына шайкеш келбейт деген кагаз жүзүндөгү кабар жөнөтсө мыйзам ДИМКга диний уюмдардын ишмердүүлүгүнө тыюу салууга ыйгарым укук берет.

Уюм бул чечим боюнча сотко кайрылууга укугу бар.

Конституция диний бирикмелерге “улуттук, расалык же диний кастык тутандырган уюмдашкан ишмердүүлүккө катышууга” тыюу салат. Улуттук, расалык, же диний кастык тутандыргандыгы үчүн айыпкер 3 жылдан 8 жылга чейин эркинен ажыратылат, ал эми улуттук, расалык же диний кастык тутандырууга багытталган топторду уюштурганга айыпкер 5 жылдан 10 жылга чейин камакка кесилет. Улуттук, расалык же диний кастыктан улам адам өлтүрүп койсо өмүр бою эркинен ажыратылат.

Мыйзам террорчулук жана экстремизм айыбы менен кесилгендерди өзүнчө түрмөгө камоону караган жана мындай кылмыш үчүн кесилген Кыргызстан атуулун жарандыктан ажыратат. Мыйзам конституциялык түзүлүштү күч менен кулатуу; өлкөнүн коопсуздугуна залака келтирүү; расалык, улуттук же диний максатта күч колдонуу же күч колдонууга түрткүлөө; экстремисттик уюмдардын белгилерин жана эн тамгаларын таркатуу; идеологиялык, саясий, расалык, улуттук жана диний жек көрүү менен кастыктын негизинде вандализм актыларын же массалык баш-аламандыкты уюштуруу; социалдык топторго каршы кастык жана жек көрүү сөз сүйлөө аракеттерин “экстремисттик ишмердүүлүк” катары аныктайт.

Мыйзамга ылайык каттоодон өткөн диний уюмдардын кызыкчылыгын көздөгөн айрым адамдар гана дин жайылтуу ишмердүүлүк жүргүзүүгө акылуу. Эгерде ДИМКте катталган уюмдун атынан чет элдик миссионер чыкса, анда ал Тышкы иштер министрлигинен виза алышы зарыл. Мындай уруксат кагаз бир жылга чейин күчүндө болот жана миссионер өлкөдө 3 жыл катары менен иштесе болот. Бардык чет элдик диний бирикмелер, алардын ичинде миссионерлер да ушул чектөөлөрдүн алкагында иш-аракеттерин жүргүзүп, жыл сайын каттоодон өтүп турушу милдеттүү. Мыйзамга ылайык иштебеген диний бирикме өкүлдөрүн айып пулга жыгып, өлкөдөн чыгарып салуу мүмкүн.

КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА

Мыйзам бузгандыгы үчүн чет элдик миссионерлер 1000 сом (14\$) өлчөмүндө айып пулга жыгылып, өлкөдөн чыгарылат.

Мыйзам диний уюмдардын бекитилген жөрөлгөлөргө ылайык диний адабият менен материалдарды өндүрүү, сатып алуу, чет өлкөгө чыгаруу же өлкөгө киргизүү жана диний адабияттарды таратуу укугун камсыз кылат жана аларды мамлекеттик эксперттердин күчү менен текшерүү жүргүзүүнү карайт. Мыйзам диний материалдарды (адабият жана башка басылмалар же аудио-видео материалдар) мамлекеттик тастыктоодон өткөрүүнү талап кылбайт жана диний эксперттер үчүн ченемдерди тастыктабайт. Мыйзам диний адабияттарды жана материалдарды коомдук жайларды, үйлөрдү, мектептерди же окуу мекемелерин кыдырып таратууга тыюу салат. Мыйзам мындай тартип бузуулардын мүнөзүнө жараша айып пул салат.

Мыйзам мамлекеттик светтик мектептерде диний сабактарды уюштуруп, анда диндин тарыхы жана түрлөрү тууралуу маселелерди талкуулоого, ошондо да бул сабактар диний доктрина болбогон жана кайсы бир динге басым койбогон учурда уруксат берет. Жеке менчик диний мектептер өз ишмердүүлүгүнө ылайык иштеп жаткандыгы тууралуу ДИМКтен каттоодон өтүшү зарыл.

Мыйзам боюнча тутунган дин аскердик кызмат өтөөдөн баш тартууга жана тутунган динине ылайык аскердик кызматтан бошотууга негиз болот.

Мыйзам боюнча аскердик кызмат өтөөдөн идеялык көз караштары үчүн баш тарткан адам 18 000 сом (240 \$) төлөшү керек. Аскерге чакырылчу курактагы эркектер бул жыйымды 27 жашка чыкканча төлөшү зарыл. Аны төлөй албаган аскер курагындагы адамдар 240 сааттык коомдук жумушка тартылат же 20 000 сом (290 АКШ \$) айып төлөөгө милдеттендирилет. Аскерге чакырылчу курактагы эркектер милдеттүү аскердик кызмат өтөөдөн баш тартса, же аскердик кызматтан бошотулчу катарга кирбесе айып пулга жыгылат же 2 жылга чейин эркинен ажыратылат. Альтернативдүү кызмат өтөө мүмкүнчүлүгү мындан ары болбойт; аскер кызматынан тутунган дини үчүн баш тарткан адам 18 000 сом (240 АКШ \$) төлөй албаса гана коомдук жумушка тартылат.

Өлкө Эл аралык жарандык жана саясий пактылардын катышуучусу болуп саналат.

Бийликтин иш-аракети

Кыскача серептин параграфы: Бийлик “диний багыттагы” 21ге жакын топтун ишмердүүлүгүнө тыюу салган, өткөн жылдагыдай эле аларды “экстремисттик” мүнөздө деп эсептеп, ошондой эле “экстремисттик” иштерге катышкан деп шектелген жүздөгөн адам камакка алган. Бийлик 2015-жылы Иегово күбөлөрүнүн жыйналышына катышуучу адамга кол салды деген айып

КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА

менен милициянын бир кызматкерине кылмыш ишин козгогон. Парламенттик комитет 2009-жылкы дин тууралуу мыйзамга түзөтүүлөрдүн долбоорун жактырган, анда динге ишенүү эркиндигине кошумча чектөөлөр киргизилген, мисалы жалпы эле прозелитизмге тыюу салынган жана диний уюм болуп катталуу үчүн уюмдун мүчөлөрүнүн саны көбөйтүлгөн. Иеговонун күбөлөрү менен ахмадий мусулман жамааты мурдагыдай эле расмий диний уюм катары катталууда кыйынчылыктарга учураган, ошондой эле Иегово күбөлөрүнүн чогулуштарына бийлик тараптан тоскоолдук жасаган көрүнүштөр болгон. Каттоодон өтпөгөн топтордун айрым бир өкүлдөрү өздөрүнүн сыйынуу салттарын мамлекеттин кийлигишүүсүз өткөрүп жаткандыктарын айтышкан. Дин иштери боюнча Мамлекеттик комиссия (ДИМК) коомдук көрүстөндөрдү диний ишенимине жараша бөлүү саясатын жарыялаган. Мусулман эмес диний азчылык өкүлдөрү жалпы көрүстөндөргө сөөк коюуда кыйынчылыктарга учурап жатат жана 2016-жылы бир окуя болгон, анда жергиликтүү тургундар менен имамдар протестант аялдын сөөгүн жергиликтүү бийликтен эч каршылык жок эле эки жолу казып чыгарышкандыгы тууралуу маалымат тарагандан улам ушундай бүтүмгө келишкен. Сентябрь айында Бишкек шаардык соту журналист Зулпукар Сапановду төрт жылга кескен сот өкүмүн эки жылдык шарттуу кесүүгө алмаштырган. Бир нече апта мурун Сапанов кыргыз элинин исламга чейинки диний ишенимдери тууралуу жазган китебинде диний чыр-чатакты тутандырган деген айып менен кесилген эле. Президент Алмазбек Атамбаев бир жылда эки жолу чет элдик маданият тууралуу айтып, өлкөдөгү ислам динине Жакынкы Чыгыштын тийгизген таасири тууралуу кооптонуусун билдирген.

Бийликтердин пикири боюнча коопсуздукка коркунуч келтирет деп эсептелген 21ге жакын “диний багыттагы” жамааттардын ишмердигин, алардын катарында Аль-Каиданын, Талибандын, Чыгыш Түркстан ислам кыймылынын, Курд Элдик Конгрессинин, Чыгыш Түркстанды бошотуу уюмунун, Хизб ут-Тахрирдин, Ислам джихад союзунун, Түркстан Ислам партиясынын, Биригүү чиркөөсүнүн (Мун Сан Мен), Ат-Такфир Валь-Хиджранын, Жайшуль Махдинин, Джундь-аль Халифаттын, Ансаруллохдун, Ат-Такфир валь Хиджранын, Акромиянын, ДАИШтин, Джебхат ан-Нусранын, Катибат аль-Имам Бухаринин, Жаннат Ошикларинин жана Джамаат ат-Таухид валь-Джихаддын ишмердүүлүгүнө тыюу салуу саясатын жүзөгө ашырууну колдогон. Ошондой эле бийликтер А. А. Тихомировго, ал Саид Бурятский деп да аталат, ага байланыштуу бардык ишмердүүлүккө жана материалдарга тыюу салууну уланткан. 15-июнда Бишкек райондук соту Таблиги Джамаат тобунан бөлүнүп чыккан Йакын инкар тобун экстремисттик уюм деген токтом чыгарды.

Массалык маалымат каражаттары кабарлагандай, 20-октябрда бийлик Йакын Инкар тобунун жетекчисин экстремисттик маанайдагы

КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА

материалдарды сактагандыгы үчүн камакка алган. Райондук сот аны эки айга камагандыгы тууралуу токтом чыгарып, кылмыш иши жылдын аягында каралат деп күтүлгөн.

Жыл бою “экстремисттик” кыртыштагы 597 кылмыш иши катталгандыгын укук коргоо органдары билдиришкен. Алар бул кылмыш иштери боюнча 229 иш козгогон. Экстремисттик кыртыштагы кылмыштарга тыюу салынган “диний багыттагы” уюмдарга мүчөлүккө кирүү, тыюу салынган топтордун адабияттарын алып жүрүү, тыюу салынган уюмдун каржылоосу менен же анын атынан үгүттөө иштерин жүргүзүү кирет. Салыштыруу үчүн маалымат: 2016-жылы бийлик “экстремисттик” кыртыштагы 441 кылмышты каттап, алардын негизинде 180 кылмыш ишин козгогон. Басма сөздүн 8-сентябрдагы кабарларына караганда Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Жазаларды аткаруу мамлекеттик кызматынын жетекчисинин орун басары коомдук форумда билдиргендей, экстремизм жана террорчулук үчүн кесилген 185тен ашык адам туткундар арасында экстремисттик диний идеология жүргүзүүдөн сакташ үчүн өзүнчө түрмөгө камалган. Террорчулук жана экстремизм үчүн жарандыктан ажыратылгандар тууралуу кабар түшкөн эмес. ӨЭУнун (НПО) маалыматтары боюнча экстремисттерге каршы антитеррордук чаралардын жүрүшүндө бийлик “экстремисттик” материалдарды сактагандыгы үчүн ондогон жарандарды камакка алган. Андан тышкары, өзбек улутундагы адамдар билдиргендей, жалган көрсөтмөлөр менен жасалма далилдердин негизинде тыюу салынган уюмдарга колдоо жасаган же алардын адабияттарын сактаган деген айыптар менен аларды кармашкан жана түрмөгө камашкан.

Өкмөт жашы жете электердин уюмдашкан, башка динге өтүүгө үндөгөн диний топторго катышуусуна тыюу салган мыйзамды сактоону камсыз кылган жок.

2017-жылдын 1-июнунда Баш прокуратура 2015-жылы Ош шаарында жыйналыш өткөрүп жаткан Иегово күбөлөрүнө милиция кызматкерлери кол салгандыгы тууралуу кылмыш ишин козгоо маселесин Ош шаардык прокуратурасына карап чыгууну тапшырган. Ош шаарынын прокурору кол салууга катышкан милиция кызматкерлеринин бирине карата кылмыш ишин козгоодон баш тарткан соң Баш прокуратура 2016-жылдын июль айында милиция кызматкерине каршы иш козгогон.

30-майда Жогорку сот Иеговонун күбөлөрү болгон эки адамга - энеси менен кызына карата жергиликтүү тургундар арасында диний ишмердүүлүк кылып, аларды алдаган деген айыптан актаган өкүмдү күчүндө калтырган.

Ишти кайрадан кароо 2016-жылдын 25-апрелине калтырылган, Жогорку Сот Ош шаардык прокурорунун айыпкерлерди актоону туура эмес деп эсептеген

КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА

апелляция арызын канааттандырган, бирок эки аялдын адвокаты арыздын үч жылдык мөөнөтү өтүп кеткендигин ийгиликтүү далилдеген. Андан кийин Оштун прокурору 2016-жылдын апрелиндеги чечим боюнча арыз берген. Өкмөттүк эмес уюмдардын 18 Форумунун маалыматтарына ылайык, 2014-жылы биринчи инстанциянын соту эки аялды актоого чечим чыгарып, алар Ош шаарынын прокуратурасы жана Ош ички иштер департаменти тарабынан диний ишенимдери үчүн гана куугунтукка алынган деп билдирген.

22-январда бийлик Кеминдеги Иегово күбөлөрүнүн жолугушуусуна рейд жасаган. Жолугушуудан соң расмийлер үч жетекчисин сотко чакырып, аларга административдик укук бузган деген айып тагышкан. 19-майда сот үч жетекчиге карата ишти токтоткон, бирок, маалыматка ылайык, ДИМКнын өкүлү жергиликтүү Иегово күбөлөрүнө алар өлкөдөгү Иегово күбөлөрүнүн жолугушууларына байкоо салып тураарын билдирген. 24-январда Ошто ДИМКтин расмий өкүлдөрү милициянын коштоосунда Иегово күбөлөрүнүн жыйналышына келишкен жана анын жетекчилеринин бирин каттоодон өтпөй туруп диний ишмердүүлүк жүргүзүп жаткан деп күнөөлөшкөн.

29-майда Социалдык маселелер, билим берүү, илим, маданият жана саламаттыкты сактоо боюнча парламенттик комитет 2009-жылдагы дин тууралуу мыйзамга өзгөртүүлөрдүн долбоорун жактырган. Парламентте карала турган өзгөртүүлөрдө жалпы прозелитизмге (башка динге чакырган үгүт-насыят, атап айтканда үй ичиндеги) тыюу салынган жана диний адабияттарга кыраакы цензура, диний уюм болуп катталыш үчүн зарыл болгон мүчөлөрдүн санын көбөйтүү (200дөн 500го чейин мүчөсү болуусу керек) киргизилген жана ошондой эле чет өлкөдөн диний билим алуу тууралуу бийликке маалымат берип туруу зарылдыгын талап кылган. Парламент өзгөртүүлөрдү кабыл алган жагдайда ДИМКке диний уюмдардын үстүнөн көзөмөл жасоого жана укук ченемдерин жөнгө салуучу актыларды колдонууга кошумча укуктарды берет. Өкмөттүк эмес уюмдардын 18 Форумунун маалыматына ылайык, мыйзам долбоору боюнча өз түзөтүүлөрүн киргизген бирден бир диний жамаат – бул “муфтият” деп аталган Кыргызстан мусулмандарынын дин башкармалыгы болду, ал сунушталган чектөөлөрдү колдогон; комитеттин бир мүчөсү моюндагандай, башка диний жамааттар мыйзам долбооруна эл алдында комментарий жасоодон кооптонуп жатышы мүмкүн. Мамлекеттик чиновниктер менен жолугушууда Иегово күбөлөрү дин тууралуу мыйзамга өзгөртүүлөр долбоору тууралуу өз кооптонууларын – мыйзамдын айрым беренелери башкалар менен өз ишенимин бөлүшүүгө, жергиликтүү жамааттарды каттоого, диний адабияттарды сырттан алып келүүгө терс таасирин тийгизет деп билдиришкен.

27-январда Иегово күбөлөрү БУУнун Адам укугу боюнча Комитетине алардын Оштогу, Нарындагы, Жалал-Абаддагы, Баткендеги жамааттарын

КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА

ДИМК каттоодон баш тартып жаткандыгы тууралуу арыз беришкен. 2016-жылдын февраль айында Жогорку Сот ДИМК каттоодон өткөрбөй жаткандыгы тууралуу Иегово күбөлөрүнүн апелляциялык арызын четке каккан. Иегово күбөлөрүнүн өкүлдөрү каттоодон өткөрбөй коюу Жогорку Соттун Конституциялык палатасынын 2014-жылдагы токтомуна каршы келээрин билдиришкен, ал токтомдо дин тууралуу мыйзамдагы каттоодон өткөрүү жөнүндөгү бөлүм конституцияга ылайык келбей тургандыгы тууралуу айтылган. Иегово күбөлөрүнүн жетекчилиги, ар бир региондо мүчөлөрүнүн саны 200 адамга жетпеген топторду каттоодон өткөрбөй жаткандыгын билдиришкен. Чиркөө жетекчилери ДИМКнын саясаты кыйынчылык туудуруп жаткандыгын, анткени катышуучу мүчөлөрү талаптагы санга жетпеген топтор каттоодон өтө албайт, каттоосу жок уюм жолугушууларды өткөрүп, жаңы мүчөлөрдү катарына тартып, каттоо үчүн зарыл болгон минималдуу мүчө санын толтура албайт. Чиркөөнүн адвокаты билдиргендей, ДИМК “Конституциялык палата мыйзамдын 10(2) беренеси Конституцияга ылайык келбейт деп тапканы менен, парламент Мыйзамга өзгөртүү киргизе элек” деп бекемдеп, арызды кароодон баш тарткан.

Бийлик ахмадий мусулмандар жамаатын тыюу салынган уюмдардын катарына киргизбеген менен топ каттоодон өтө албай жаткандыгын жамааттын өкүлү билдирди. Ахмадий тобу 2002-жылы алгач каттоодон өткөн, бирок ДИМК 2012-жылдан бери кайрадан каттоого албай келе жатат.

Диний уюмдардын өкүлдөрүнүн билдирүүлөрүнө караганда, ДИМКдан каттоодон өтүү чоң кыйынчылыктарга учурап, бир айдан бир нече жылга чейин созулат. Каттоодон өтпөгөн айрым бир диний топтордун өкүлдөрүнүн билдирүүсү боюнча, алардын жыйындарын мамлекеттин кийлигишүүсү жок эле өткөрүп жатышат. Бул өзгөчө мурда каттоодон өтүшүп, бирок, жыл сайын кайрадан каттоо жылдырылып келе жаткан чет элдик диний уюмдарга мүнөздүү. 18 Форумдун маалыматы боюнча, протестант пасторлору билдиргендей, өлкөдө каттоодон өткүсү келген жаңы чиркөөлөр көп, бирок, алардын зарыл болгон мүчөлөрүнүн саны 200гө жетпегендиктен өтпөй жатышат, анан дагы алар өз мүчөлөрүнүн аты-жөнүн укук коргоо органдарына берүүдөн коркушат. ДИМКтин билдиргенине караганда, жыл бою Иегово күбөлөрүнүн бир уюму, 4 католик жана 4 протестанттык уюмдар катталышкан.

18 Форумдун маалыматы боюнча, мусулман эмес диний азчылык топтор коомдук көрүстөндөргө сөөк коюуда кыйынчылыктарга учурап жатышат. ДИМК 13-мартта өлкөнүн көрүстөндөрүн диний ишенимдери боюнча өз-өзүнчө бөлүп жайгаштыруу тууралуу эрежени жарыялаган. 12-январда жана 27-февралда Ала-Буканын райондук соту 2016-жылы октябрь айында протестант дининдеги аялдын сөөгүн коомдук көрүстөндөн эки жолу казып

КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА

чыгарышкан төрт адамды эркинен ажыратуу тууралуу өкүм чыгарган, аларга имамдар, жергиликтүү чиновниктер, милиция жана Улуттук коопсуздук комитетинин кызматкерлери кийлигишкен эмес. Айыпкерлерди үч жылдык шарттуу жазага тартуу чечими чыгарылган. Бийлик эксгумацияга көкүткөн имамдарды, ага жол берген кызмат адамдарын же эксгумацияга катышкан башка адамдарды жоопко тарткан эмес. Билдирүүлөргө ылайык, аймактык чиновниктер кабарлагандай, аялдын сөөгүн үчүнчү ирет белгисиз жайга жашырышкан.

28-29-сентябрда Президент А.Атамбаев “Азыркы светтик мамлекеттеги ислам” аттуу эл аралык конференция өткөргөн. Конференцияда эл аралык диний эксперттер жана окумуштуулар дин чөйрөсүндөгү мамлекеттин эффективдүү практикалык иштерин жана диний радикалдашууга, күч колдонууга каршы туруунун жолдорун талкуулашкан. Иш-чаранын алкагында катышуучулар “Бишкек Декларациясын” кабыл алышкан, анда адам укуктары менен эркиндиги, анын ичинде дин эркиндиги менен коопсуздукту сактоонун тең салмактуулугун камсыз кылуу жана сактоо ниетин билдиришкен.

ДИМК 29-30-ноябрда конфессиялар аралык пикир алмашуулар боюнча форум өткөргөн, ага мусулмандардын, орус православ чиркөөсүнүн, католиктердин, протестанттардын жана бахаилердин, ошондой эле жарандык коомдун өкүлдөрү катышкан. Талкуулануучу темаларга “Ислам жана сабырдуулук”, “Ар кыл мүнөздөгү коомдо толеранттуулуктун ролу” жана “Көп кырдуу мамилелердеги маселелер” кирген.

ӨЭУлардын маалыматына караганда, бийлик тыюу салынган уюмдарга катышы бар деген айып менен кесилген туткундарга диний материалдарды киргизген эмес, бирок, түрмөдө өз динин тутунуп, сыйынып, дуба окууга уруксат беришкен.

ДИМК билдиргендей, мыйзам диний адабияттарды эксперттик сыноодон өткөрүүгө ыйгарым укук бербеген менен, иш жүзүндө ДИМК өзү диний уюмдар берген чет элдик диний материалдарды текшерүүдөн өткөрөт. Мурдагыдай эле жамааттар өз жыйындарында тарката турган диний адабияттарды экспертизадан өткөрүүчү атайын эксперттерди жалдоо процедуралары жана эксперттердин адабияттарга сынагы тууралуу конкреттүү учурлар болгон жок. Дин таануучу окумуштуулардын айтымына караганда ДИМК эксперттин кызматын аткаруу үчүн өз кызматкерлерин же диний аалымдарын дайындоону улантып жаткан. Диний топтордун адвокаттары, ДИМК дайындаган эксперттер Кылмыш-процессуалдык кодекске ылайык расмий эксперттер эмес жана алар прокурордун пайдасына ыктаган мамиледе болушкан, деп билдирип жатышат. Аракеттеги мыйзамга ылайык, ДИМКке диний материалдарды карап чыгууга уруксат берилген,

КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА

бирок бул талап милдеттүү түрдө эмес. ДИМКнын маалыматына караганда, бул уюмдун ишмердүүлүгү диний уюмдар берген сырттан киргизилген диний материалдарды изилдеп чыгуу болуп саналат.

19-сентябрда Иегово күбөлөрүнүн адвокаты Жогорку Соттун 6-февралдагы чечиминин үстүнөн БУУнун Адам укугу боюнча Комитетине арыз берээрин кабарлады, Жогорку Сот төмөнкү инстанциядагы соттун Иегово күбөлөрүнүн “Ойгонгула!” деген журналын четтен киргизүүгө тыюу салган 2015-жылдын ноябрь айындагы чечимин күчүндө калтырган. 2016-жылдын март айында Бишкек шаарынын район аралык соту ДИМК бул журналды киргизүүгө уруксат бербей койгонунан улам Иегово күбөлөрүнүн берген арызын четке каккан. Төмөнкү инстанциядагы сот ДИМК берген бааны четке каккандай сот компетенттүү орган эмес деп билдирген.

29-сентябрда Бишкек шаардык соту журналист Зулпукар Сапановду төрт жылга кескен сот өкүмүн эки жылдык шарттуу кесүүгө алмаштырган. 12-сентябрда Бишкек райондук соту Сапановду “диний чыр-чатакты тутандырган” деген айып менен 4 жылга кескен. Ал *“Кыдыр аке санжырасы”* (“*Родословная праотца Кыдыра*”) деген китебинде кыргыз элинин исламга чейинки ишенимдерин баяндаган жана исламды таңуулоодогу диний аалымдарын ролун көрсөткөн. Жергиликтүү гезиттерге ал китептен үзүндүлөр жарыяланып, мындан улам диний жетекчилер бийликке арызданып, Сапановго каршы иш козгоого өбөлгө болгон. Акыйкатчы соттун алгачкы чечимин “инквизицияга кайрылуу” деп мүнөздөп, соттон чечимин кайра кароону өтүнгөн жана апелляциялык соттук кароого өзү катышкан.

21-июлда Ысык-Көлдүн жээгинде көчмөндөр цивилизациясынын борборунун ачылышында президент А. Атамбаев чет элдик маданиятка динден бөлүп мамиле кылууга чакырган. Хиджаб кийген кыргыз аялдарынын саны көбөйгөндүгүнө байланыштуу Президент кыргыздын салтында кыргыз аялдары ислам өлкөлөрүндөгүдөй бетин жапкан адат болгон эмес, деп белгилеген. Президент А. Атамбаев 29-августта Ынтымак айылына сапарында жолугушуунун катышуучуларын ислам менен чет элдик маданиятты чаташтырбоого жана узун сакал койбоого чакырган.

Диний топтордун өкүлдөрүнүн билдирүүсүнө ылайык, аскер кызматын өтөөдөн баш тартуу жана аскер кызматынан бошотулгандыгы үчүн акы төлөө кыйынчылыктарга учурап жатат, анткени мамлекеттик жана башка жеке менчик уюмдарда иштөө үчүн аскердик кызмат өтөө зарыл шарт болуп саналат. Өлкөнүн жогорку исламдык административдик органы болгон муфтият ислам мектептеринин, медреселердин жана мечиттердин ишин көзөмөлдөөнү улантууда. ӨЭУлардын маалыматтарына караганда Конституция боюнча муфтият көз каранды эмес орган болгонуна карабастан,

КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА

өкмөт жетекчиликке жана муфтийди шайлоо процессине да таасирин тийгизип жатат.

Август айында ДИМК менен Билим берүү жана илим министрлиги кеңири пилоттук программанын алкагында 56 мектептин мугалимдерине окуу курсун өткөрдү. Анда жалпы өлкө боюнча алты аймактын орто мектептеринин тогузунчу класстарында өтүлүүчү “Диний маданияттын тарыхы” деген светтик сабакты окутуу каралган. 2016-жылдын июнь айында ДИМК, муфтият жана Билим Берүү жана илим министрлиги (МОиН) диний билим берүүнү мамлекеттик билим берүү стандарттарына шайкеш реформалоонун концептуалдуу пландарын жүзөгө ашыруу багытында жумушчу тобун түзгөн.

III Бөлүм. Динге ишенүү эркиндигин коом тарабынан урматтоонун абалы

ӨЭУнун маалыматы боюнча Кара-Суу райондук соту 19-майда 10 адамга карата 2015-жылдын сентябрь айында ахмадий мусулман агымынын тарапкерин жана 2015-жылдын декабрь айында Ош облусунун Кашгар-Кыштак айылындагы ушул эле агымдын дагы бир өкүлүн өлтүрүүгө катышкандыгы үчүн 14 жылдан тартып өмүр бою камакка алуу өкүмүн чыгарган. Кесилгендердин айтуусунда, Кашгар-Кыштакта мурда жашаган, кийин өлкөдөн чыгып кеткен бир радикал социалдык тармак аркылуу аларды ахмадий агымынын өкүлдөрүн өлтүрүүгө чакырган, анын чакырыгы менен ушундай аракетке барышкан.

Бишкек соту 22-июнда Ырыскул Бейшеналиевди “Дин, укук жана саясат” аналитикалык борборунун директору, теолог Кадыр Маликовго өлтүрүү максатында кол салгандыгы үчүн 18 жылга эркинен ажыраткан. Турция Бейшеналиевди 3-мартта кайтарып берген. 2016-жылдын июнь айында Бишкек соту Бейшеналиевдин өнөктөшү деп шектелген Тилек уулун өлтүрүүгө аракеттенип кол салгандыгы үчүн өмүр бою түрмө камагына кесип, кийин аны 20 жылга абакка кесүүгө өкүм чыгарган.

World Watch Monitor Өкмөттүк эмес уюмунун 2-августтагы билдирүүсүндө жазылгандай, өлкөнүн түндүгүндөгү Токмок шаарында белгисиз адамдар чиркөөгө вандализм актысын жасашкан. Булактар билдиргендей, “жергиликтүү ислам радикалдары” чиркөөнүн имаратына күч менен кирип, эмеректерин талкалап, чиркөөнүн дубалдарына, терезелерине орус тилинде “Биз силерди өлтүрөбүз”, “Биздин балдарды окутпагыла”, “Аллах” жазып салышкан. Бул окуянын натыйжасында эч ким кармалган эмес. Жарандык коом демилгечилеринин айтуусунда, диний азчылыктарды куугунтукка алуу

КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА

адатта, жашаган элдин көпчүлүгү кыргыз улутунда болгон чакан шаарлар менен айылдарда басымдуу.

Июль айында Билим берүү жана илим министрлиги Хазрети Умар атындагы Ислам университетине окумуштуулук даража ыйгаруучу мекеме катары лицензия берген, университет мамлекеттик лицензия алган өлкөдөгү алгачкы ислам окуу жайы болуп калды. Муфтият менен бирдикте иштеген университет бардык ислам мектептеринин, анын ичинде медреселер менен орто мектептердин ишине көзөмөл жүргүзүүгө жооптуу. Лицензия алуу менен университетке мамлекеттик дипломдорду берүүгө, өз бүтүрүүчүлөрүнүн кесиптик жана билим алуучулук мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө мүмкүнчүлүк түзүлдү.

IY Бөлүм. АКШ өкмөтүнүн саясаты

АКШ элчиси, Элчилик кызматкерлери мамлекеттик чиновниктер, алардын катарында ДИМК нын директору, орун басары, азирети муфтий жана анын орун басары менен да жолугушуу өткөрүштү. Жолугушуулар дин тууралуу мыйзамга киргизилүүчү өзгөртүүлөрдү, өз алдынча диний топторду каттоону, диний окутуучулардын квалификациясын жогорулатуу программаларын жана диний мекемелердеги окутуунун сапатын жогорулатууну талкуулоо менен бирге эле барып-келүү жолдору аркылуу дин тутууга сабырдуулукту жогорулатуу аракеттерин талкуулоо максатында болду.

Элчиликтин кызматкерлери муфтияттын өкүлдөрү, диний бирикмелердин, өкмөттүк эмес уюмдардын жетекчилери, жарандык коомдун өкүлдөрү менен террорчулук жана экстремизм тууралуу мыйзамды, өз алдынча диний топторду каттоодон өткөрүү мүмкүнчүлүгүн жана ошондой эле диний азчылыктардын укуктары тууралуу маселелерди талкуулоо алкагында жолугушууларды өткөрдү.

АКШнын элчилиги АКШнын Өкмөтүнүн программасынын алкагында АКШдагы жана кыргыз коомундагы диндин ролу тууралуу пикир алмашуулар үчүн көрүнүктүү диний жетекчилердин сапарын каржылады. Сентябрь айында Элчилик АКШдан мусулман дин кызматкерин Кыргызстандын Президенти уюштурган светтик коомдогу исламдын ролу тууралуу эл аралык конференцияга катышууга чакырды.

Элчилик алыскы райондогу окуучулардын башка диндерге сабырдуулук тууралуу маалыматтарга кол жетимдүү болушун жакшыртуу максатында жергиликтүү медреселерде англис тилин окутууну жана кесиптик даярдоону каржылоону улантты.